

НАТАЛЕНА КОРОЛЕВА

•••••

Шляхами
і стежками
ЖИТТЯ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

«...Que dolor, que tremento dolor este de marcharnos del mundo sin haver escrito la pagina, precisamente, que habiesma querido escribir...»⁶²

I ОПІКУН

Дону Еугеніові де Кастро Ляцерда і Медінацелі Фернандес де Кордова і Фігероа лишилось пробути в Кордові тільки п'ять день. Здавалось, що про це нагадували молодому старшині королівської гарди п'ять пальців «Фатьминої руки» — символ п'ятьох мусульманських чеснот⁶³, що ним так гойно⁶⁴ прикрашені кордовські будови.

Якщо не вхопиш щастя рішучим рухом — раз у раз повторював собі Еугенію, — життя твоє лишиться навик благально простягнутою рукою.

П'ять день!

А по них — знов Мадрид, почесні варті в королівському палаці, військові паради, забави... товариське життя, блискуче і порожнє, як ті мильні баньки⁶⁵, що ними бавляться діти...

З інтенсивно синього неба спека ллється потоком розпаленого металу, наповнюючи собою по береги вуличку, подібну до пересохлого уеду⁶⁶ пустині.

Дон Еугенію заблукав у старій Кордові, заплутався у своїх думках, пекучих, як цей день.

Нога підкнулась на нерівному бруку об камінь, що лежав тут, мабуть, ще за часів каліфів. В заглибленню стіни блимнуло — майже безбарвне у сліпучому сонці — світелко лампади перед статуєю Пресвятої Діви.

Молодий старшина відсалютував святому зображенню, як велить звичай, по-військовому, немов прапору. Перебіг поглядом заплетений гірляндюю, кучерявий

арабський напис на червоно-цеглястому фаянсі маврського орнаменту. Добре знав арабську мову, бо любив читати арабських авторів, на сторінках яких історичні події переплетені барвистими легендами, як металево-темне листя лаврів ніжними пахучими квітами.

— Наша доля, — проголошував маврський посвятний вірш, — завішена у нас на шиї.

— Як амулет? Чи як ярмо? — всміхнувся дон Еугенію. І ще раз повторював собі, як повторював це протягом всього цього місяця своєї відпустки, що провів її в Кордові.

— Мушу від'їхати! Мушу! Щоб більш ніколи не зустрінутись на своїому життєвому шляху з доньєю Ангустиас де Рохас і Карраско. — Ішов, як прочанин до Мекки⁶⁷, не приймаючи жадних вражінь, не відчуваючи ані нестерпної спеки.

Спинився лише перед брамою — підковою, затягнутою тонкою філіграною кованих залізних ґрат.

Таємною омегою зачиняла ця брама білі, без вікон, стіни монументального чотирикутника. Серед африцької пустині він міг би бути пам'ятником-могилою святого марабу⁶⁸ або фортецю.

В Кордові це був тільки стародавній палац, в якому, як у фортеці, замкнулась гордість старого роду.

Здавалось: ще панує над Кордовою розквіт маврської доби, так недоторкані часом сміялись над ним кам'яні і фаянсові мережива орнаментальних фризів.

Тільки герб над брамою-омегою нагадував про Реконквісту⁶⁹: зелений дуб на срібному полі. Навколо на тарчі⁷⁰, на золоті бордюру — дев'ять блакитних зорь. Герб роду де Рохас і Карраско⁷¹.

Рука молодого старшини взяла калатало-молоток, що заміняло дзвінок.

Слуга впровадив молодого старшину до малого двору — патію⁷², виложеного білою мозаїкою, немов

застелено[го] тебризьким килимом⁷³, якого не стерли тисячі тисяч ніг, що пройшли по ньому протягом століть. Кришталеві пасма співучих фонтанів падали, розмотуючись безупинно, до мармурового басейну.

Білі, мережані аркади колумнад вкривали блакитні скарби тіні і прохолоди.

— Чи ж перестала бути мусульманкою Кордова? Що, власне, в ній християнського, крім дзвонів церковних веж, що заміняли спів муедзинів?

Всі ці дні неспокою та гарячкових мрій Еугенію жив, як у сні. Дійсність здавалась бути неймовірною, як спотворений образ. Ангустіас де Рохас і Карраско — дружина дона Антоніо де Рохас? Як можна вірити подібній фантазмагорії? Таки ж цілою істотою відчує Еугенію, що Ангустіас є половиною його власної істоти! А стародавня мусульманська Кордова замкнула їх у зачароване коло своїх обіймів і нашіптувала:

— Це — ваша доля! Ви створені один для одного. А дон Антоніо — фікція, порожній згук, на який не відповідає ані серце, ані думка доньї Ангустіас.

Прохолодою невеликого салону пливе аромат гірких мигдалів — пахощів олеандрів — і відбивається від холодного мармуру стін, виложених мозаїкою з перламутру, порфіру та міді. Донья Ангустіас напіввкрита квітами олеандру. Саме вкладає до високих переливчастих венеціанських ваз галузки з металово-твердим листям й темно-рожевим квіттям. Еугеніові здається, що і від слів доньї Ангустіас віє, як від цього квіття, легкою гіркістю.

— Щаслива людина? — підхоплює молода жінка нав'язану розмову. — Це — антитеза дона Хуана де Маранья⁷⁴, цього вічно неситого коханням ловця примари — щастя. Щаслива людина — це блаженна й бідна істота єдиного кохання, цього райського овоча з Дерева Життя. Така людина споживає той райський овоч як хліб щоденний. А задля нього варто втратити і самий Рай!

Слова доньї Ангустіас згучать немов дискретним ви-кликом. Як згук меча, витягнутого до мовчазного бою. Еугенію хотів би заглянути у вічі молодої жінки.

— Чи ж про себе говорить вона, приховуючись за образом дона Хуана?

Але таємниця ховає зіниці й думки доньї Ангустіас. Ах, так! Говорить про свою приятельку донью Мілягрос, таку «бувшу щасливу людину»! Про Мілягрос де Ляра, що недавно овдовіла...

— Скількох жінок вдовство перетворює до невпізнання.

Жиючи у щасливому подружжі, вони звикли не виходити ані з дому, ані з волі дружини.

Овдовівши, не можуть отямитись, впізнавши, що мають власну волю та уміння керувати нею. Та що поза стінами подружнього дому є світ, повний яскравого життя.

Доном Еугенію раптом немов оволодівав демон — так міцно охоплює його палке бажання побачити донью Ангустіас вдовою, «здивованою, що має власну волю», якою — напевно! — вона б вміла керувати. Аж на мить червона імла заволікує зір. Раптом ледве чутний подих ніби торкається обличчя молодого старшини. Немов прозора рука лягає на його чоло.

Чи ж би... Ангустіас?...

Підносить очі. Між ним і Ангустіас встає прозора постать. Легка — як «Марііна пряжа»⁷⁵, що носить її вітер восени. Нерухома, лагідна вона, немов заслоняє собою Ангустіас.

— Клара!.. Сестра... — спалахнуло в серці Еугенію і постелилось кадильним димом. Але з уст не зірвалось ані слова. Лише холодом провіяло всі кості. Бо ж вже п'ять літ спить Кларіта в могилі...

Але обличчя доньї Ангустіас стало безбарвною алабастровою⁷⁶ маскою. Чи ж би й вона побачила колишню подругу?

Раптом нечутно розлетілись двері салону, пропускаючи доктора родини де Рохас. Вираз офіційної кондоленції⁷⁷, повної пошани, сповіщав нещастя раніш, як прозвучали слова:

— При повороті додому — цілком вже близько від Кордови — ані чверть години путі, кінь сеньйора графа злякався без жодної видимої причини. Прудко і несподівано метнувся вбік, звівся на задні ноги. І їздець — один з найліпших на всю Іспанію — не втримався в сідлі. Машталірі⁷⁸, що супроводжували сеньйора графа, привезли до Кордови лише мертве тіло.

Донья Ангустіас де Рохас і Карраско була вдовою.

* * *

Сім місяців, один за одним, клали дні, як каміння, з яких виростала стіна між доньєю Ангустіас та Еугенію. Від менту, коли смерть пересікла мереживо безнадійних мрій, Ангустіас і Еугенію більш не бачились.

Вдова замкнулась, як султанша, за мурами свого кордованського палацу й стала невидимою навіть для найближчих кривих.

Еугенію повернув до Мадріда, назовні не змінений. Намагався стерти з пам'яті й саму згадку на донью Ангустіас.

Здавалось, ображає цим мертвого, який не може вже боронити ані своєї дружини, ані своєї честі.

— Невже ж бажання може вбити людину на віддаленню? — запитував себе Еугенію. — І думка — зброя, страшніша за шпаду?

Еугенію намагався тікати від самого себе. Намагався розвіяти настирливі думки. Блукав Мадридом, викликаючи в пам'яті події та постави, які вчинили з «міста семи зорь»⁷⁹ немовби скорочену формулу пізнішої історії Іспанії.

Але доля немов сміялася з молодого старшини. І коли йому здавалося, що гострий біль вже не такий пекучий,

раптом виринав перед очима герб міста Мадріда: дерево і медвідь у його стовбура, а на бордюрі тарчі сім зорь...

І з новою силою вирисовувалось геральдичне дерево кордованського палацу, а приспана більість гризла душу з відновленою силою... Немов шматував її пазурами геральдичний ведмідь... А дев'ять лазурових зорь горіли ранами в серці. І знов вогненний вихор болісті підхоплював і ніс у безвість, де нема ні відпочинку, ні полегчення, ні увільнення...

Щоб не бачити цього геральдичного дерева й зорь, Еугенію переніс свої блукання містом під лагідний погляд зорь правдивих. Вільний від військової служби час присвятив студіям та читанню улюблених своїх арабських авторів.

Уникав товариства, уникав руху денного Мадріда з його повними згуків і барв вулицями. Не хотів бачити вогнених бліків, квітів у вікнах домів, на балконах та у волоссю жіноцтва. Того характеристичного для Мадріда жіноцтва, в масі якого цілковито зникають негарні та старі жінки. Лишаючи вражіння, що тільки молода і гарна жінка, як «геній міста», безіменна й невловима, присутня скрізь: від тіні соборів й до тіні дерев.

— Древа без овочів⁸⁰, сеньйор падре! — згадав обурення й здивовання старої Хосефи, своєї пістунки⁸¹-баскійки⁸², яка, повернувши з Мадріда, ділилась мадрідськими вражіннями зі своїм сповідником від Сан-Педро де Карденья⁸³. Тоді саме Кларіта приправлялась до свого першого причастя...

Як давно — і як недавно! — це було!..

Від згадки на дитинство на душі проясніло, стало раптом тепло і тихо на серці.

Здається, що аж ніч злагодніла і повіяло весняним по-дихом... Минули дні лукавих мадрідських вітрів, що то «свічки не згасять, але людину вб'ють».

То ж завтра — Зелений четвер⁸⁴! — пропливло думкою. І втопились у тихих акордах арфи згуки, бризнули

свіжою росою з бічної вулички. I un perillo⁸⁵! I por amor de Pios⁸⁶! — озвався старечий голос, вловивши згук Еугеніювих кроків. Струнка дівоча постать, схилена у ніг сліпого арфіста, підвелась й простягла до молодого старшини немов з бронзи відлиту руку.

— Благослови мене, падре, раніш як від'їдеш далеко-далеко!

Твердо вимовлена хота⁸⁷ співала віолончelloвою струною в голосі дівчини. Сумніву не могло бути: говорила циганка⁸⁸.

Еугенію оглянув дівчину. Все той же «символ Мадріда»: молода і миловида.

У тьмяному освітленню лампади перед Христовими муками обличчя циганки закреслювалось блискучим трикутником низького чола, між двома «крилами» розділеного проділом й зчесаного на вуха волосся.

Блиснули іскри довгих скляних сережок. Була це зряча поводиторка сліпого арфіста.

— Тут немає священника, пі́на⁸⁹, — озвався Еугенію. Але гітаніта⁹⁰ притакнула головою.

— Бачу на тобі священничу одежу! — вказала пальцем на молодого старшину. — Швидко одягнеш її! Поїдеш далеко... Благослови ж Марікіту! Знаєш-бо: перше благословення священниче приносить щастя!.. Дай ж мені цю милостиню.

— Най тебе Бог благословить! — поважно промовив Еугенію. І простяг циганці монету. Але гітанілья лише поцілувала руку, що подавала їй дар. Грошей не взяла.

Еугенію раптом відчув смертельну втому. Вертався до дому, не помічаючи ні вулиці, ні часу. Ніби дрімав.

— Так, мабуть, сплять у поході, ідучи... — мляво ворохнулась згадка колись читаного...

Не міг цілком струсити з себе цього стану ще й ранком, прокинувшись від міцного, хоч і короткого сну. Млявість розвіялась, лише коли дзвони урочистим хоралом

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
I. ОПІКУН.....	13
II. ДИТИНСТВО.....	37
III. НА НОВИЙ ШЛЯХ	83
IV. «TU ES SACERDOS»	109
V. КАЗКА ГІРСЬКОЇ ВАТРИ	131
VI. ІСТИНА ЖИТТЯ	157
VII. МОНАСТИР ВДОВ	174
VIII. В «ПРЕТОРІЇ ПЛАТОВІЙ»	184
IX. «GOYESCAG».....	198
X. SOUL RIDENTE	218
XI. МАВРСЬКІ СТРУНИ	239
XII. ЗНОВ ПЕРЕРВАНІ ПЛАНИ.....	250
XIII. ВІЙНА	279
XIV. INTERMEZZO!	290
XV. ИСКАНДЕР.....	302
XVI. GITANERIA934.....	321
XVII. «ЗЕЛЕНИЙ ОСТРІВ»	344
XVIII. «НАША ДОЛЯ ЗАВІШЕНА У НАС НА ШИЇ»	362
XIX. СМЕРТЬ КОРОЛІВА	383
XX. SOLEDAD	401
ПРИМІТКИ. Н. І. Лисенко	414